

K 85. narozeninám profesora Oty Weinbergera

Tatiana Machalová*

20. dubna tohoto roku se dožil 85. let jeden z významných českých právních logiků a teoretiků Ota Weinberger.

Weinberger se narodil v Brně v roce 1919 a také zde na Masarykově Univerzitě, po maturitě v roce 1937 studoval práva a filosofii. Na právnické fakultě byl žákem profesora F. Weyra, který je považován za zakladatele tzv. brněnské školy normativní teorie. Jak uvádí ve svých životopisných vzpomínkách, víra, že rozumná úvaha může přispět k řešení morálních a společenských problémů, určila jeho základní vědecký záměr: rozvinout racionálně-logickou analýzu jako formální a argumentační postup, a to nikoli ve smyslu kognitivistickém.

V počáteční orientaci jeho vědeckého zájmu sehrály významnou roli především úvahy Weyra o možnosti logiky norem. Proto i jeho první vědecké statě a také kandidátská práce a habilitační spis jsou věnovány této problematice. Kandidátskou práci pod názvem „Studie k logice normativních vět“ obhájil v roce 1961 a habilitační spis pod názvem „Filosofické studie k logice“ v roce 1964.

Weinbergerova vědecká práce prochází dvěma etapami vývoje. První se váže k jeho působení jako vysokoškolského docenta pro logiku na pražské filosofické a právnické fakultě Univerzity Karlovy. Po ukončení studií práv a filosofie v roce 1946 a politicky motivovaných peripetiích, které skončily v roce 1953, působil na těchto fakultách do svého odchodu v srpnu 1968. Tehdy se zúčastnil Světového kongresu filosofů ve Vídni a vzhledem k politickým událostem, kdy došlo k okupaci ČSSR, se rozhodl zůstat v Rakousku. Krátce působil jako hostující profesor ve Vídni, ale od roku 1969 získal místo docenta na právnické fakultě ve Štýrském Hradci. V roce 1972 mu byla udělena řádná profesura v oboru právní filosofie a také mu bylo svěřeno vedení tamnějšího Institutu pro právní filosofii. V roce 1989 byl emeritován, ale aktivně pedagogicky působil až do roku 1991.

Na působení ve Štýrském Hradci se váže druhá etapa Weinbergerovy vědecké práce. Tato etapa je již poznamenána zájmem o sémantiku a teorii jed-

nání, jejímž vyvrcholením byla práce, napsaná spolu s D. N. MacCormickem „Základy institucionalistického právního pozitivismu“ (1985).

V této práci dovádí své úvahy o logice norem do teoretického systému, tzv. neo-institucionalismu, který není pokračováním klasického institucionalismu v právní teorii. K neoinstitutionalistické pozici Weinberger dospívá spíše na základě kritické analýzy teoretických východisek brněnské školy normativní teorie (F. Weyr, J. Kubeš) a teleologické školy národního hospodářství (K. Engliš, J. Lovenstein.)

Základem Weinbergova neo-institucionalismu je formálně-finalistická teorie jednání, která zdůrazňuje dva základní antropologické znaky člověka: jeho schopnost jednat a jeho schopnost vytvářet instituce. Z tohoto faktu pak Weinberger vyvozuje: a) koncepci dichotomní sémantiky, která kategoriálně rozlišuje popisné (deskriptivní) a praktické věty a stává se východiskem poznání praktického myšlení, b) pojem jednání, který definuje formálně jako způsob transformace informací, kterým se determinuje způsob jednání, c) pojetí instituce jako rámce jednání a různých forem interpersonální interakce.

Teorie institucí je v neo-institucionalismu doplňkem teorie jednání. Instituce jsou rámcem jednání a jejich jádro tvoří systém praktických informací (norem, hodnot, preferencí) odpovídajících základním ideám. Instituce jsou pro Weinbergera tou složkou lidského bytí, kde tvořivost jedince se setkává se společenskou strukturou. V tomto kontextu pak představuje Weinberger právo jako systém praktických informací určujících strukturu a chování státu a jeho zařízení. Platnost právního řádu je zde daná tím, že příslušný systém norem fakticky determinuje organizaci a fungování právních institucí. Poznávání práva je tedy pochopením smyslu právních norem a poznáním jejich institucionalizované funkce.

Weinberger představuje neo-institucionalismus jako druh právního logicismu, tzn. studuje strukturu právních norem a jejich dynamiku. Na rozdíl od tradičního právního normativismu brněnské školy zdůrazňuje význam funkční analýzy, která zkoumá efektiv-

* PhDr. Tatiana Machalová, CSc., Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

nost a účinnost určité organizace a působení instituce z hlediska její řídicí ideje. Pro moderní jurisprudenci je tak vytvořen metodický základ, který umožňuje již a) rozlišovat různé typy právních pravidel: právní normy, právní principy, normy delegační, teleologické; b) vidět dynamiku práva jako děj, který neprobíhá jen v oblasti norem, ale jako souhrn norem a skutečností, zejména právních aktů.

Neoinstitucionalistická koncepce práva i když ve svých základech je pozitivistická, uznává racionální (funkční) právně-politickou analýzu. Jak sám Weinberger uvádí, jeho teorie spravedlnosti není politickým programem, ale kritickým zkoumáním vycházejícím z ideálů solidarity, rovnosti a svobody. Proto mu také nic nebrání uvažovat o demokracii jako diskursu.

Neo-institucionalismus je pozicí, která usiluje o prohloubení kritického právního myšlení a moderní

jurisprudence. V českém překladu bylo vydáno několik Weinbergerových prací, věnovaných základním idejím této teorie: výběr statí pod názvem „Filozofie, právo, morálka“ Brno PF MU 1993, „Základy právní logiky“ PF MU 1993, „Norma a Instituce“ (Úvod do teorie práva) Brno 1995 a poslední práce „Alternativní teorie jednání“, Beck Praha 1997.

Profesor Weinberger i dnes zůstává aktivní a pravidelně publikuje v odborných časopisech. Při poslední návštěvě začátkem března v Brně, kdy se zúčastnil vědecké konference o Kantovi, měl rozpracovanou další knihu. V dopise, který jsem od něj nedávno obdržela oznamoval, že jeho třicátá kniha je již připravena do tisku.

S hlubokým obdivem mu přejeme do dalších let hodně zdraví a neutuchajícího pracovního elánu při realizaci jeho dalších vědeckých plánů.